

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВА ТА ПОЛІТИКИ

УДК 321.7:305+323.2(477)

Кормич Л.І., Краснопольська Т.М., НУ «ОЮА»

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СТРАТЕГІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ПАРИТЕТНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті розглянуто сучасні підходи до розуміння сутності паритетної демократії. Визначено основні параметри такої моделі демократії. Проаналізовано складові механізму впровадження паритетної демократії в Україні, а саме: політико-правову, інституційну та організаційну. Визначено стратегічні вектори вдосконалення українських поліконфесійних відносин, етнонаціональної взаємодії, подальшого впровадження гендерної рівності та розвитку громадянського суспільства.

Ключові слова: паритетна демократія, гендерна рівність, міжконфесійна толерантність, нульова толерантність, полі конфесійна держава, громадянське суспільство.

Концепція паритетної демократії, розроблена Комітетом з рівності між чоловіками і жінками та Департаментом прав людини, які діють в структурі Ради Європи, вимагає забезпечення реальної рівності, в першу чергу жінок і чоловіків у структурах влади [7]. Розвиток гендерної рівності та надання повноважень жінкам проголошено однією з «Цілей розвитку тисячоліття» [15]. Проте на сучасному етапі сенс поняття «паритетна демократія» значно ширший. Її прихильники справедливо вважають, що в результаті встановлення такої моделі демократії виникне реальна основа для сталого розвитку суспільства.

В сучасній політичній теорії використовуються два підходи до розуміння сутності паритетної демократії: вузький (ототожнює дану

модель демократії з гендерною демократією, що являє собою систему волевиявлення двох статей – жінок і чоловіків у громадянському суспільстві як рівних у правах і можливостях, що законодавчо закріплені й реально забезпечені в усвідомленні політико-правових принципів, діях, розбудові суспільних і державних структур з урахуванням гендерних інтересів та потреб [6]) та широкий (модель системи стримувань і противаг, що забезпечує реалізацію рівних прав і можливостей для всіх учасників демократичного процесу, створюючи певний баланс інтересів, при цьому паритет визначає взаємини у різних сферах життєдіяльності суспільства: національних відносинах, гендерній політиці, міжконфесійних відносинах тощо [9, с. 12-13]).

Можна виокремити ряд найважливіших *параметрів моделі паритетної демократії*:

- параметри, що стосуються змістовного наповнення форми держави – максимальне застосування принципу паритетності при вдосконаленні форми правління, в процесі функціонування політичного режиму, а також при оптимізації форми державного устрою. Це наближає державу до моделі правової держави, спроможної забезпечувати пріоритет права та гарантувати задоволення інтересів різних суб'єктів соціуму на засадах дотримання прав і свобод людини;

- принцип паритету має бути базовим в процесі інституалізації громадянського суспільства та при створенні дієвого механізму взаємин різних суб'єктів даного суспільства. Це забезпечує самореалізацію та самовиявлення широкого спектру інтересів, що існують у суспільстві та можливість їх представництва на всіх рівнях і у різних сферах життєдіяльності соціуму;

- паритет повинен бути покладений в основу взаємодії держави з громадянським суспільством. За цих умов соціальне партнерство стає оптимальним варіантом вибору форм та методів співпраці державних та недержавних інституцій та побудови механізму їх взаємин;

- паритет має перетворитись у фундаментальну політичну і соціальну цінність, на якій ґрунтується суспільна свідомість та яка визначає суспільну поведінку. Це забезпечить зниження рівня соціальної напруги, буде попереджувати появу конфліктогенних ситуацій, створить умови для діалогу як способу розв'язання існуючих у суспільстві проблем [9, с. 12-20].

Отже, принцип паритету поступово стає загальним принципом існування та ефективного функціонування суспільно-політичних

інститутів, охоплюючи не тільки політичну сферу, а й соціальні інститути та культуру.

Така модель демократії сприяє найбільш продуктивному використанню політико-правових, інституційних та організаційних механізмів публічної політики та надає нові можливості протистояти існуючим викликам як на національному, так і на наднаціональному рівнях в умовах глобалізації.

Подібна модель орієнтована на застосування ненасильницьких способів вирішення проблем, носить гуманістичний характер, намагаючись узгоджувати різні інтереси та задовольняти різні потреби. Хоч, безумовно, її не слід ідеалізувати і розглядати як єдину перспективу вдосконалення демократії. Та це одна з тенденцій і варіант напрямків пошуку оптимізації демократичних механізмів стійкого розвитку.

Таким чином, нині поняття «паритетна демократія» включає такі складові: гендерна рівність; національна толерантність і національний діалог та міжнаціональна взаємодія; міжконфесійні взаємини; соціальне партнерство держави та громадянського суспільства.

Розглянемо детально кожен складову.

Першою складовою є *гендерна рівність*, під якою розуміються «рівні можливості самореалізації жінок і чоловіків, гарантії дотримання прав і свобод з урахуванням особливостей статей, взаємні обов'язки та спільна відповідальність в процесі життєдіяльності» [8, с. 209]. Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун у своїй вступній промові під час проведення круглого столу з питань гендерної рівності та демократії, що проходив 4 травня 2011 р., наголосив, що до гендерної рівності слід ставитися як до чітко визначеної мети процесу демократизації, а не як до «додатку» до неї. Виконавчий директор структури «ООН-жінки» Мішель Бачелет заявила, що «якщо демократія нехтує питанням участі жінок, якщо вона не хоче прислухатися до голосу жінок, якщо вона знімає з себе відповідальність за забезпечення дотримання прав жінок, то це демократія лише для половини суспільства» [1].

Таким чином, при побудові демократичного суспільства паритетне представництво жінок у владі – справа справедливості і рівності. «Жінки висувають законодавчі ініціативи, які близькі їхнім інтересам, роблять, таким чином, державу більш соціально-орієнтованою. Жінки-політики служать «рольовою моделлю», прикладом того, що жінці доступна будь-яка роль у житті. Світовий досвід, як, втім, і

здоровий глузд, підказують, що тільки там комфортна держава, де існує паритет жінок і чоловіків у сім'ї та поза домом. Тому прихід жінок до влади – така сама об'єктивна історична неминучість, як прихід в будинок комп'ютера», – каже у своєму інтерв'ю Н. Шведова, політолог, керівник Центру соціально-політичних досліджень Інституту США і Канади Російської академії наук [13]. З чим не можна не погодитись.

Процес встановлення гендерної рівності у суспільстві характеризують такі категорії, як: гендерна демократія, гендерна стратегія, гендерна політика, гендерна ідеологія, гендерна культура, гендерний індекс людського розвитку, гендерна соціалізація, гендерний баланс та інші.

Практичні дії щодо встановлення гендерної рівності у світі беруть свій початок у середині минулого століття. Так, у 1946 р. було створено спеціальну Комісію ООН для спостереження за становищем жінок та сприяння реалізації їхніх прав, а чотири конференції ООН зі становища жінок, що відбулися протягом останніх двох десятиліть минулого століття, визначили основні напрямки та принципи гендерної політики.

Гендерна політика являє собою цілеспрямовану діяльність державних та громадських інституцій, що здійснюється з метою забезпечення рівноправності між чоловіками та жінками, а також сукупність заходів, необхідних для розвитку та реалізації особистого потенціалу кожної людини, незалежно від статі для збалансованого розвитку суспільства.

До основних напрямів гендерної політики можна віднести: недопущення дискримінації за ознакою статі, забезпечення рівних можливостей поєднання професійних та сімейних обов'язків, забезпечення рівної участі у прийнятті суспільно-важливих рішень, виховання гендерної культури та захист від пропаганди гендерної нерівності, дискримінації й насильства.

Національний механізм реалізації гендерної політики включає організаційний (або інституційний), правовий, економічний та політичний блоки.

Моніторинг досягнення гендерної рівності включає кількісні (співвідношення кількості жінок та чоловіків: обраних до парламентів та до місцевих органів самоврядування тощо) та якісні індикатори (гендерні індикатори «Індексу розвитку людського потенціалу» – гендерний індекс людського розвитку, ступінь гендерної довіри або ступінь

реалізації прав жінок, індекс розвитку людського потенціалу, скоригований з урахуванням нерівності, індекс гендерної нерівності).

Моніторинг показника відсоткового співвідношення жінок та чоловіків у складі парламентів країн світу здійснює Міжпарламентський союз.

Слід мати на увазі, що найбільші здобутки в царині досягнення гендерної рівності мають Скандинавські країни, досвід яких передбачає поєднання двох основних аспектів: політичної емансипації жінок та створення державного механізму гендерної рівності. До органів рівного статусу в цих країнах відносять консультаційні ради з гендерної рівності, омбудсмен з гендерної рівності, спеціальні міністерства тощо.

Ефективним механізмом досягнення гендерної рівності є позитивна дискримінація, а саме гендерні квоти. Світове співтовариство виробило такі механізми їх впровадження: партійне квотування (на рівні статутів партій), гендерне квотування в електоральному законодавстві та квотування місць в парламентах.

Друга складова паритетної демократії – *міжнаціональний діалог та національна толерантність*.

Слово «нація» походить від латинського «natio» – рід, плем'я. Спочатку термін мав дещо зневажливий зміст – у Давньому Римі «націями» називали групи чужинців з певного регіону, зазвичай об'єднаних кровними зв'язками, які не мали таких прав, якими були наділені громадяни Риму. В XVI ст. в Англії це слово почали застосовувати щодо населення цієї країни, воно стало синонімом слова «народ», в кінці XVIII ст. – стало еквівалентом слова «народ», а в XIX ст. ототожнювалось з поняттям «державна» та «країна» [14, с. 553-554].

Сучасні наукові трактування: «уявлена спільнота», функціоналістське визначення, соціологічне, суб'єктивістське розуміння.

Нація – це історична спільність людей, що складається у процесі формування спільності території, економічних зв'язків, літературної мови, етнічних особливостей культури й характеру.

Існує два основних підходи до розуміння нації: як політичної спільноти (політичні нації) громадян певної держави і як етнічної спільноти (етноісторичні нації) з єдиною мовою і самосвідомістю.

Політична нація – це сукупність громадян країни, які незалежно від їхнього соціального статусу, мови, віросповідання, походження та інших соціально-групових відмінностей мають рівні права і на основі демократичних інститутів політичної влади та форм

політичної участі, законодавчо встановлених норм і процедур здійснюють державне самоврядування, мають політичний і юридичний суверенітет, поєднані почуттями солідарності та ідеологією патріотизму.

Ознаки політичної нації: існувати політична нація може лише у демократичній державі; одним із найголовніших елементів політичної нації є панування громадянського суспільства; панує верховенство закону та повага до прав людини; рівність прав титульного етносу із іншими етносами, що проживають на території тієї чи іншої держави; кожний громадянин бере участь у політичному процесі – або безпосередньо, або опосередковано; громадян між собою об'єднують спільні цілі, одна мета, спільні інтереси.

Поліетнічне суспільство – це держава, на території якої проживає багато етносів, яка в однаковій мірі надає та захищає інтереси усіх народів, що проживають на території цієї держави.

Українська політична нація у процесі формування. Головними передумовами для цього є характер культури населення, почуття спорідненості, яке особливо зросло після Революції гідності та початку агресії з боку РФ. Але, найголовніше, що має бути наявним та повинно консолідувати український народ – це почуття єдності, спільної мети та спільні національні інтереси. Ідея державотворення – це найголовніша мета, якою повинні керуватися люди при формуванні політичної нації.

У 1995 р. державами-членами ЮНЕСКО була прийнята *Декларація принципів толерантності*, що містить такі визначення цього поняття:

- повага, прийняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур, форм самовираження та самовиявлення людської індивідуальності;
- політична й правова потреба; активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини [2].

Міжнаціональна толерантність передбачає системну сукупність психологічних настанов, відчуттів, певного набору знань і суспільно-правових норм (виражених через закон або традиції), а також світоглядно-поведінкових орієнтацій, які припускають терпиме або прийнятне ставлення представників якої-небудь однієї національності (зокрема, на особистому рівні) до інших інонаціональних явищ (мови, культури, звичаїв, норм поведінки тощо).

Нульова толерантність передбачає тактику прискіпливого ставлення правоохоронних органів до учасників потенційно злочинних угруповань, що припускає призначення максимально можливих за законом обмежень і санкцій навіть за незначні правопорушення чи провини. Це поняття означає, що влада послідовно сприяє створенню в суспільстві механізмів негайної і жорсткої реакції громадян на соціально небезпечні вчинки оточуючих. Це не декларація, а реальна політика. Однак для того, щоб ця політика здійснювалася, необхідна соціальна прозорість; влада повинна розкривати суспільству всю інформацію, якою володіє.

Третя складова – *міжконфесійна взаємодія* як елемент політичної взаємодії в умовах паритетної демократії

Від початку ХХІ ст. церква та релігійні організації дедалі частіше почали заявляти про себе як про діяльних учасників суспільних процесів. Релігійний фактор посідає важливе місце в суспільно-політичному й духовно-культурному житті. Українське законодавство закріплює принцип відокремлення церкви від держави і школи від церкви. Але в Україні спостерігається традиційно значний вплив релігійних інституцій на суспільні відносини, на політичні події, що пояснюється історичною роллю церкви у житті народу і особливістю національного менталітету, головною складовою якого є релігійна духовність [17, с. 243].

Історія націєтворення дозволяє говорити, що роль релігії у цих процесах виявляється значною а іноді вирішальною там, де: рамки націєтворчого етносу збігаються з релігійними рамками; релігія, у свою чергу, була чільним чинником етногенезу (суспільного міфу про етногенез); релігія була й залишається головним атрибутом, що виокремлює сформовану націю від референтних для неї спільнот; націєтворчий етнос іноді втрачав інші важливі атрибути колективної ідентичності (мову чи спільну територію); релігійна інституція є найбільш інституалізованою силою націєтворення.

До основних законодавчих моделей церковно-державних взаємин, що існують на даний час в країнах світу, Р. Міннерат відносить: суворе розмежування церкви та держави; розмежування при наданні можливості релігійним організаціям офіційно співпрацювати з державою у питанні освіти, ЗМІ, правового визнання шлюбу тощо; гарантування повної релігійної свободи конфесій при конституційній підтримці однієї з них; повна заборона релігійної діяльності; наявність єдиної офіційної державної релігії; формальне прийняття

міжнародних норм у питаннях релігії при наявності правових привілеїв для однієї з конфесій та дискримінації інших [12, с. 387-393].

Нинішня релігійна ситуація в Україні складна. Існують певні протиріччя між різними церковними конфесіями та релігійними течіями, що зумовлено цілим рядом політичних та економічних причин. Шляхом виходу із даної ситуації може стати розбудова єдиної помісної церкви, яка виконуватиме інтегруючі й етноконсолідуючі функції. Отримання православною церквою України томоса щодо автокефалії та поступове об'єднання православних парафій, що активно розпочалось у цьому році, значно сприятиме такому процесу.

Разом з тим, в умовах політики мультикультуралізму та існування різних релігійних течій слід говорити про співпрацю всіх церков в інтересах народу України, зокрема в рамках діалогу у форматі Всеукраїнської Ради церков.

Сучасний український вчений Й. Ю. Сележан вважає, що порозуміння між усіма конфесіями України можливе лише на ґрунті дійового єкуменізму, тобто руху за інтеграцію, консолідацію церков як у релігійних, так і в суспільно-політичних питаннях [17, с. 255].

Але стосовно єкуменізму як підґрунтя об'єднання українських конфесій не все так ясно і однозначно навіть для християнських організацій.

Єкуменізм (від грецьк. – населений світ, всесвіт) – ідеологія всехристиянської єдності. Він являє собою міжконфесійний рух, хоча провідна роль в ньому належить протестантським організаціям [3, с. 231].

Єдність розуміється протестантами як узгодженість у принципових питаннях віровчення. Католицизм і православ'я вбачають у цьому відступ від істинної Церкви (під нею розуміють власні організації). Отже, їхнє сучасне відношення до єкуменізму не є однозначним. З одного боку, необхідність об'єднання християнських церков не заперечується. З іншого боку, вірним єкуменізмом вважається повернення християн до «істинної Церкви», із відмовою від всіх попередніх помилок.

Україна є поліконфесійною державою, що підкреслює полікультурний характер українського сучасного суспільства. Сьогодні виділяються декілька типів християнської релігійної духовності: православна духовність, греко-католицька, римо-католицька та протестантська релігійність. Між різними церковними конфесіями та релігійними течіями існують певні протиріччя, що зумовлено

політичними та економічними причинами. Це спричиняє прояви як толерантності, так і інтолерантності.

Інтолерантність у релігійній сфері характеризується поділом релігійних течій на традиційні і нетрадиційні; міжрелігійними суперечками між християнами і мусульманами, християнами і юдеями, а також міжцерковними непорозуміннями між різними християнськими церквами.

Релігійна толерантність чи віротерпимість передбачає рівне ставлення держави до всіх релігій і віросповідань, а також толерантність, що існує у міжрелігійних і міжконфесійних відносинах.

В умовах політики мультикультуралізму можна говорити про співпрацю всіх церков в суспільно-політичних питаннях на ґрунті чітко окреслених та виписаних законодавчо відносин між державними інституціями та представниками всіх конфесій та релігійних течій.

Четверта складова – *паритет у стосунках держави та громадянського суспільства* – є одним з головних параметрів паритетної демократії, оскільки може забезпечити досягнення решти параметрів, тому що розвинуте громадянське суспільство сприятиме якнайширшому вираженню різноманітних інтересів та захисту прав громадян, в тому числі в сфері гендерних питань, міжнаціональної та міжконфесійної взаємодії. Крім того, ефективною буде діяльність громадянського суспільства тільки за умови формування партнерської моделі його взаємодії з державою. Метою такої взаємодії має стати узгодження інтересів та їх захист, тобто співпраця відбувається у формі соціального партнерства [10, с. 370].

Соціальне партнерство являє собою форму соціальної взаємодії різноманітних державних органів та інститутів громадянського суспільства, яка дозволяє їм вільно виражати свої інтереси і знаходити цивілізовані способи їх гармонізації та реалізації [11]. Продуктивний діалог між громадськими об'єднаннями та владою може забезпечити право участі громадян у процесі прийняття рішень з питань, які мають для них важливе значення. Проте отримати таке право може лише той, хто реально відстоює найважливіші інтереси громадськості, вступає у відкритий діалог із владою. Лише в такому разі можна говорити про ефективне й паритетне поєднання державних ініціатив та громадської участі.

Співпраця органів державної влади із громадськістю відбувається за допомогою таких процедур: інформування, консультації (очні й

телефонні, відповіді на письмові запити, «гарячі лінії» тощо); формування дорадчих комітетів; громадські слухання, метою яких є інформування широких кіл громадськості, вільне обговорення різних точок зору на проблеми, ухвалення компромісних, взаємоприйнятних рішень; круглі столи, неформальні зустрічі, громадська освіта, референдуми, консультаційні та координаційні ради.

Громадські ради є однією з найбільш ефективних форм взаємодії держави та громадянського суспільства, Вони являють собою консультативно-дорадчі органи, що створюються при центральних (міністерствах, комітетах та ін.) та місцевих (обласних та районних державних адміністраціях) органах державної влади. До їх роботи залучаються представники громадських організацій, наукових установ, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, засобів масової інформації тощо.

За даними моніторингу Українського незалежного центру політичних досліджень, при органах української влади станом на кінець 2011 р. вже було сформовано 563 громадські ради з 605 необхідних, тобто 93 %. На рівні центральних органів виконавчої влади 39 % членів громадських рад складають представники громадських організацій, 32 % – профспілкових і бізнесових, 7 % – благодійних організацій. На рівні обласних держадміністрацій представниками громадських організацій є 67 % членів громадських рад, представниками благодійних організацій та професійних спілок – по 9 %. До їх складу входить приблизно 9 тисяч представників [5].

Такі ради є з'єднуючою ланкою у взаємодії інститутів держави та громадянського суспільства. Саме вони можуть побороти таке негативне явище в нашій державі як недовіра населення до влади.

Соціальне партнерство як форма соціальної взаємодії між різними інститутами суспільства передбачає налагодження діалогу громадянського суспільства та держави, сприяє побудові їх відносин на принципі паритетності та формуванню моделі паритетної демократії в країні.

Таким чином, принцип паритету, покладений в основу сучасної моделі демократії, суттєво впливає на зміни всіх аспектів існування та функціонування як держави, так і суспільства. Даний процес носить комплексний характер, включаючи інституційні, нормативні та процесуальні трансформації, а також охоплює ціннісні орієнтації та способи і форми поведінки. Багатогранність та багатофункціональність процесу впровадження принципу паритету та формування сучасної

моделі паритетної демократії в такий спосіб відкриває нові перспективи суспільного розвитку та надає нові можливості протистояти існуючим викликам як на національному, так і на наднаціональному рівнях в умовах глобалізації.

Подібна модель орієнтована на застосування ненасильницьких способів вирішення проблем, носить гуманістичний характер, намагаючись узгоджувати різні інтереси та задовольняти різні потреби. Хоч, безумовно, її не слід надто ідеалізувати і розглядати як єдину перспективу вдосконалення демократії. Та це одна з тенденцій і варіант напрямків пошуку оптимізації демократичних механізмів стійкого розвитку.

Подолання деструктивних політичних практик та інститутів можливо за умови ефективного *механізму провадження паритетної демократії в Україні*. Такий механізм можна визначити як упорядковану систему міжнародних, регіональних і національних структур державного і громадського характеру, діяльність яких спрямована на утвердження принципу паритету у різних сферах соціального життя та гарантування здійснення вироблених ними стратегій і відповідної до них політики. Такі механізми створюються для розробки, підтримки, реалізації, виконання, контролю, оцінки, пропаганди й мобілізації зусиль при побудові паритетної демократії.

Національний механізм впровадження паритетної демократії складається з політико-правового, інституційного та організаційного блоків.

Політико-правову базу для формування паритетної демократії можна поділити на такі компоненти:

а) правові акти, що регулюють функціонування громадянського суспільства та його відносини з державою;

б) три блоки законодавства (міжнародні, конституційні та комплекс загальних і галузевих нормативно-правових актів), що регулюють гендерні, національні та релігійні відносини у нашому суспільстві.

Етапи розвитку законодавства про громадянське суспільство: закладення політико-правових та економічних підвалин формування дієздатного громадянського суспільства; зміцнення громадянського суспільства в Україні та формування початкової моделі його взаємодії з державою; зміна існуючої моделі взаємодії, перехід на її якісно новий рівень.

Останній етап починається з 2004 р. коли було прийнято такі нормативно-правові акти, що значно розширили можливості впливу громадянського суспільства на державу:

- указ Президента України «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» 2004 р.;

- Порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади у 2008 р.;

- Постанова КМУ «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» 2010 р.;

- Закон України «Про громадські об'єднання» 2012 р.;

- указ Президента України «Питання сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні», яким було утворено Координаційну раду з питань розвитку громадянського суспільства як допоміжний орган при Президентові України, що розробив Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2012 р.;

- розпорядження КМУ «Про схвалення плану дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство “Відкритий Уряд”» 2012 р.;

- розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації» 2017 р.;

- постанова КМУ «Про затвердження Порядку проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції» 2018 р. тощо.

До міжнародних актів, що закріплюють принцип паритетності можна віднести:

- Загальну декларацію прав людини 1948 р. (ст. ст. 1 та 2: «люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» і мають володіти всіма правами та свободами, проголошеними у Декларації «без будь-яких відмінностей у відношенні... національності, віросповідання, статі»; ст. 21 – право кожного «брати участь у керуванні своєю країною» та «право рівного доступу до державної служби у своїй країні»);

- Міжнародні конвенції ООН (Конвенція про політичні права жінок 1952 р., Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності 1951 р., Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти 1960 р., Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок 1979 р. тощо);

– Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 2) та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ст. 2) 1966 р. та інші.

До регіональних актів належать прийняті Радою Європи Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 р., Рамкова конвенція про захист національних меншин 1995 р. та інші.

Серед конституційних положень слід звернути увагу на положення ст.ст. 23, 24, 35, 36, 38, 51 тощо.

Третій блок складають такі документи:

– Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» 1991 р.;

– Декларація прав національних меншин 1991 р.;

– Закон України «Про національні меншини в Україні» 1992 р.;

Програма інтеграції України до Європейського Союзу 2000 р.;

– Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» 2005 р.;

– «Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» 2006 р., що діє і понині;

– постанова КМУ «Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми» 2007 р.

– постанова КМУ «Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року» 2018 р.;

– постанова КМУ «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» 2018 р.;

– розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року» 2018 р. і т.п.

Інституційний механізм запровадження паритетної демократії включає три рівні інститутів: міжнародні, регіональні (європейські) та національні державні та неурядові.

Міжнародні інститути представлені переважно ООН та її структурними підрозділами: Економічною і соціальною радою ООН та створених нею Комісією з прав людини та Комісією з положення жінок; Комітетом з прав людини, Комітетом з економічних, соціальних і культурних прав, Комітетом з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок.

Спеціалізовані установи ООН включають: Управління Верховного комісара ООН у справах біженців; Міжнародну організацію праці, МОП; Організацію ООН з питань освіти, науки, культури, ЮНЕСКО; Всесвітню організацію охорони здоров'я, ВООЗ та Структуру «ООН-жінки».

Всі означені організації в рамках своїх повноважень здійснюють захист прав людини, незалежно від статі, національної приналежності та віросповідання, а також сприяють розвитку демократичних засад в країнах-членах ООН та розвитку громадянського суспільства.

Провідною неурядовою міжнародною організацією, що здійснює моніторинг дотримання прав та свобод у світі є Human Rights Watch.

Регіональні (європейські) інститути представлені Радою Європи (в структурі якої діє Керівний комітет Ради Європи з питань рівності між жінками і чоловіками) та ОБСЄ (якою був прийнятий комплекс документів, що стосуються прав людини, «людського виміру» у рамках панєвропейського співробітництва).

Національний інституційний механізм впровадження паритетної демократії включає:

- державні органи (Президент України, Верховна Рада України, Урядовий уповноважений з питань гендерної політики, Кабінет Міністрів України та вся вертикаль виконавчої влади, правоохоронні органи, Конституційний суд та суди загальної юрисдикції);

- недержавні організації (громадські ради при обласних державних адміністраціях, Всеукраїнська Рада Церков та релігійні організації, культурно-освітні центри національних меншин, Національна рада жінок, кризові центри для жінок або чоловіків, центри гендерних досліджень та ін.);

- політичні партії.

Провідні інститути з забезпечення гендерної рівності, відповідно до законодавства України – це Урядовий уповноважений з питань гендерної політики та Міністерство соціальної політики.

Провідним інститутом, що сприяє міжнаціональному діалогу є Асоціація національно-культурних об'єднань України, метою якої є забезпечення прав національних меншин на рівні європейських та міжнародних стандартів в Україні.

Провідним інститутом налагодження міжконфесійної взаємодії є Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, що була утворена у грудні 1996 року, як представницький міжконфесійний

консультативно-дорадчий орган з метою об'єднання зусиль Церков і релігійних організацій з духовного відродження України, координації міжцерковного діалогу як в Україні, так і за її межами, участі в розробці проектів нормативних актів з питань державно-конфесійних відносин, здійснення комплексних заходів добродійного характеру. До основних завдань Ради належать:

- обговорення актуальних питань релігійного життя та підготовка взаємоузгоджених пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства щодо свободи совісті та релігійних організацій;
- об'єднання зусиль релігійних організацій у добродійній діяльності;
- сприяння міжконфесійному взаєморозумінню та злагоді;
- активізація участі релігійних організацій у духовному відродженні України, зміцненні гуманістичних засад суспільства;
- організація та проведення конференцій, семінарів, нарад тощо з питань духовності, застосування і додержання законодавства про свободу совісті та релігійні організації;
- сприяння всебічному висвітленню релігійного життя в Україні засобами масової інформації [4].

Практика досягнення паритету суб'єктів політичного процесу формує *організаційний механізм паритетної демократії*.

Ключовими показниками паритетної демократії на вітчизняному ґрунті є: рівні можливості представництва на виборних та призначуваних посадах, представництво у парламенті, а також рівні права та рівні можливості для участі у суспільному житті та політиці всіх громадян, незалежно від статі, національної належності та віросповідання.

Україна – багатонаціональна, поліетнічна держава. За роки незалежності в Україні створені політико-правові підвалини державної національної політики, яка будується на принципах рівності політичних, соціальних, культурних прав і свобод усіх громадян.

Право національних меншин на розвиток власної культури реалізовується в Україні шляхом створення просвітницьких організацій, відкриття культурно-освітніх закладів, в тому числі з рідною мовою викладання, а також шляхом проведення різноманітних культурно-розважальних заходів, під час яких громадськість знайомиться з національними традиціями національних меншин.

На сьогодні в Україні створені та активно діють понад 780 національно-культурних товариств. Найчисельніші з них: ро-

сійське, єврейське, польське, угорське, грецьке, болгарське. Всі вони входять до Асоціації національно-культурних об'єднань України.

Міжконфесійна взаємодія після проголошення незалежності на початку 1990-х років отримала правове закріплення, і сьогодні релігійна палітра нашої держави налічує понад 100 різних конфесій, церков, деномінацій, напрямів і течій.

За роки незалежності України релігійна мережа зросла більш, ніж у два рази (з 13217 до 32186 релігійних організацій). Питаннями подальшого розвитку Церкви займаються 300 духовних центрів та управлінь. Проблеми кадрового забезпечення священнослужителів вирішуються завдяки роботі 175 вищих і середніх духовних навчальних закладів (їх чисельність за останні роки зросла в 9,5 рази). Збільшилася кількість місій і братств – їх налічується 385, що в 18,8 рази більше, ніж на початку 1992 року.

Згідно з офіційними даними державної реєстрації станом на 1 січня 2007 року в країні налічувалося 31227 зареєстрованих релігійних організацій та 1836 офіційно не зареєстрованих організацій, але вони інформують державні органи про свою діяльність.

Позитивними тенденціями міжконфесійної взаємодії є: істотні зрушення в міжконфесійних відносинах у бік налаштованості конфесій на толерантність, терпимість до опозиції; готовність більшості конфесій до конструктивного діалогу і переговорів з проблем, які можуть породжувати ускладнення і загострення міжконфесійних відносин.

Негативні тенденції: невирішеність проблеми єдності православ'я; остаточно незавершений розподіл культових споруд і майна; наявність ряду законодавчих та нормативно неврегульованих питань, які породжують міжконфесійну конфліктність (проблема почергового богослужіння, ненадання релігійним організаціям землі у постійне користування); забезпечення однакового ставлення держави до конфесій; політизація (явна або латентна) частини церков, релігійних організацій; втручання політичних складових у внутрішньоцерковні відносини, що ставить конфесії в нерівні умови та ін. Специфічним негативним чинником стала радикальна позиція Російської православної церкви, що втрачає вплив зі створенням Православної церкви України як канонічної автокефальної помісної церкви.

Певний дисбаланс в Україні спостерігається в гендерному аспекті паритетної демократії. Тут він носить форму відносного принижен-

ня прав як жінок, так і чоловіків. Розглянемо співвідношення цього аспекту стосовно інших складових паритетної демократії.

В державному управлінні існує суттєвий переки́с у бік чоловіків. Частка жінок у складі уряду в Україні за час незалежності коливалась від 0 до 6,3 %. Серед керівників-держслужбовців жінки складають 66,9 %, проте у першій категорії їх у п'ять разів менше ніж у шостій. Аналогічна ситуація виявлена і в органах місцевого самоврядування, де доля жінок становить від 12 % на обласному рівні, до 51 % на рівні сільських рад. Тобто, чим вище рівень посад, тим менше жінок.

При цьому, з точки зору психологічних особливостей керівництва багато дослідників визначають певні переваги жіночого стилю лідерства, вищу продуктивність праці саме жінок-керівників, попри існуючі бар'єри для просування жінок у сфері публічного управління.

За показником жіночої участі у законодавчому процесі, за результатами проведеного Міжпарламентським Союзом моніторингу, Україна належить до країн з безумовним домінуванням чоловіків та станом на початок 2018 р. посідає 156 місце у світі зі 191 можливого.

В економічній сфері дисбаланс також стосується прав жінок: їх заробітна плата складає близько 73 % зарплатні чоловіків за рахунок обмежень кадрового просування; їм складніше працевлаштуватися через небажання роботодавців оплачувати декретні відпустки та ін.

Однак, є сфери, в яких саме чоловіки потребують захисту. Це, перш за все – права батьків. Лише остання редакція Сімейного кодексу закріпила за ними право брати відпустку по догляду за дитиною.

Таким чином, стратегія впровадження в Україні моделі паритетної демократії передбачає вдосконалення у всіх сферах – гендерної, національної та релігійної політики.

До першочергових завдань держави в сфері релігійних відносин слід віднести вирішення таких проблем: чітко визначити тип відносин між державою і Церквою, яка повинна бути закріплена на законодавчому рівні; враховувати, що Церква (релігійна організація) впливає на політичні симпатії своїх прихильників; брати до уваги факт поліконфесійності українського суспільства.

Сфера полі конфесійних відносин потребує наступних кроків: приведення вітчизняного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів у сфері релігійних відносин (у відповідності до вимог ст. 9 та ст. 11 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод у світлі судової практики Європейського суду з прав лю-

дини, а також врахувати Керівні принципи для аналізу законодавства стосовно релігії чи віри, схвалені Парламентською асамблеєю ОБСЄ та Венеціанською комісією у 2004 р.); належне реагування правоохоронних органів на випадки розпалювання релігійної ворожнечі, вандалізму; проведення моніторингу як загальнодержавного законодавства, так і локальних нормативно-правових актів для усунення дискримінаційних положень в сфері релігійних відносин; організація тренінгів, курсів з релігійної толерантності для працівників державних органів та представників засобів масової інформації; створення постійно діючих комісій для вирішення питань спільного зацікавлення (майно, пам'ятки культури, сім'я, освіта тощо) з представників уряду та представників релігійних організацій.

Етнонаціональні взаємини необхідно вдосконалювати крізь призму комплексного бачення ситуації та концептуального усвідомлення взаємопов'язаності таких елементів:

- правовий статус національних меншин є міцно переплетеним із повсюдним зростанням етнонаціональної свідомості окремих індивідів, народів, націй;

- закріплення особливих прав національних меншин, як доповнення до загальних прав людини й громадянина, не має ущемляти права українців як титульної нації;

- становлення та формування української політичної нації є багатовимірним процесом, що вимагає системного розуміння статті 11 Конституції: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин»;

- дієвою перешкодою прояву інтолерантності повинні бути судові та правоохоронні органи, етнонаціональне законодавство без притаманних йому недоліків (нечіткості, невизначеності, відсутності чи недостатності процесуальних форм реалізації) [16].

З метою *подолання гендерної нерівності* в Україні необхідно: здійснити кроки до інтеграції гендерного підходу до учасників процесу ухвалення рішень; включати в стратегію здійснення внутрішньої політики держави заходи з урахуванням гендерної перспективи; розширити мережу гендерних ресурсних центрів та кризових центрів, а також додатково фінансувати їх діяльність з державного бюджету; запровадити здійснення кадрового забезпечення гендерної політики з використанням спеціальних механізмів залучення та участі жінок

у державному управлінні, а також в політичній сфері в цілому; внести деякі гендерно орієнтовані зміни до Закону «Про державну службу» та до Кримінального кодексу України.

На сучасному етапі можливо введення в Україні гендерних квот або «м'якого квотування».

Важливим напрямком залишається розвиток громадянського суспільства як партнера держави у вирішенні всіх завдань. Формами прояву *громадянського суспільства* на сучасному етапі можуть бути як інститути, так і безпосередні акти самодіяльності населення, що з'являються у побутовому та громадському житті, в економічній, соціальній, духовній та політичній сферах, а також у суспільних (конструктивних) та антисуспільних (корпоративних, етнічних, територіальних та ін.) утвореннях. З двох головних соціальних суб'єктів – держави та населення – головну роль у формуванні громадянського суспільства нового, демократичного типу на сучасному етапі відіграє держава, що провела необхідну початкову роботу у вигляді створення сприятливих для вдосконалення громадянського суспільства політико-правових умов.

Також необхідним залишається вдосконалення державної політики підвищення рівня толерантності в Україні:

1. у сфері державного управління – здійснювати системний моніторинг основних джерел, тенденцій виявів нетерпимості в Україні, розробити комплекс заходів сприяння високому рівню толерантності в українському суспільстві та протидії всім формам нетерпимості, екстремізму;

2. у сфері культури та освіти – визнання культурної багатоманітності та налагодження конструктивного міжкультурного діалогу та взаємодії усіх етнокультурних груп в українському суспільстві;

3. в інформаційній сфері – підвищення позитивного впливу засобів масової інформації на утвердження у суспільстві об'єднуючих цінностей, побудованих на пріоритеті громадянських прав людини. Ефективним засобом популяризації ідей толерантності є соціальна реклама;

4. у сфері зовнішньої політики – співпраця з міжнародними організаціями у питаннях попередження та подолання конфліктів; врахування досвіду Європейського Союзу, ОБСЄ, ООН.

Бібліографічний список:

1. Гендерное равенство и демократия URL: <http://www.un.org/ru/globalissues/democracy>

2. Декларація принципів толерантності. Затверджена резолюцією Генеральної конференції ЮНЕСКО 16 листопада 1995 року. *Релігія в Україні. Вера и религия. Философия и религия в Украине*. URL: <https://www.religion.in.ua/9292-deklaraciya-principiv-tolerantnosti-zatverdzhena-rezolyuciyeu-generalnoyi-konferenciyi-yunesko-16-listopada-1995-roku.html>
3. Дрожина С. В. Вплив релігії на процеси консолідації поліконфесійного суспільства. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2009. № 3. С. 228-234.
4. Інформація про ВРЦіРО. *Офіційне інтернет-представництво Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій*. URL : <http://vrciro.org.ua/ua/council>
5. Кириченко И. Общественные советы: гора родила мышь? *Зеркало недели. Украина*. 2011. № 41. URL : http://zn.ua/SOCIETY/obschestvennye_sovety_gora_rodila_mysh-91350.html
6. Кобилянська Л. Гендер. Робочий словник. URL: <http://library.kr.ua/women.html/gendoon1.html>
7. Концепция паритетной демократии. URL: <http://www.daginfo.com/news/view/993.html>
8. Кормич Л. І. Категоріальний апарат аналізу гендерної політики України. *Правове життя сучасної України: Матер. міжнар. наук. конф. проф-викл. складу* (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.). Т.1 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В. М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2012. С. 209-211.
9. Кормич Л. І. Принципові засади паритетної демократії. *Актуальні проблеми політики*. 2011. Випуск 42. С. 12-20.
10. Краснопольська Т. М. Співвідношення понять «паритетна демократія» та «гендерна демократія». *Гілея*. 2015. Випуск 98. С. 368 – 371.
11. Куделькін Н. В. Соціальне партнерство як модель взаємовідносин держави і громадянського суспільства. *Журнал публікацій аспірантів і докторантів*. 2008. URL : www.journal.org/articles.ru
12. Міннерат Р. Церковно-державні взаємини, релігійна свобода і «прозелітизм». *Релігійна свобода і права людини : У 3 т. Т. 3. Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55.: Місія і прозелітизм : пер. с англ. / упоряд., пер. М. Маринович, Л. Коваленко, Р. Скакун. Львів : Свічадо, 2004. С. 377 – 393.
13. Несколько интервью о гендерном равенстве. Беседовала Наталья Биттен. 18 апреля 2011 года. URL: <http://genderpage.ru/?p=348>
14. Плясов В. С. Еволюція поняття нації: від генези до глобалізації. *Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: збірник наукових праць ДонДУУ*. Т. XV. Вип. 281. Серія «Спеціальні та галузеві соціології». – Донецьк: ДонДУУ, 2014. С. 552-560.
15. Про схвалення плану дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство “Відкритий Уряд”»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.04.2012 р. № 220-р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/220-2012-p>

16. Рябошапко Л. Українська держава та національні меншини: поступ до взаємної толерантності. *Віче*. 2008. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/1243/>
17. Сележан Й. Ю. Основи національного виховання (Українознавство: історичний, філософсько-релігієзнавчий аспекти) : хрестоматія. Чернівці: Книги–XXI, 2005. 306 с.

The article deals with modern approaches to understanding the essence of parity democracy. The basic parameters of such a model of democracy are determined. The components of the implementation mechanism of parity democracy in Ukraine are analyzed, namely: political, legal, institutional, and organizational. The strategic vectors of improvement of Ukrainian multi-confessional relations, ethnonational interaction, further introduction of gender equality and the development of civil society are determined.

Keywords: parity democracy, gender equality, interconfessional tolerance, zero tolerance, polyconfessional state, civil society.

УДК 324:316(477)

Пехник А.В., НУ «ОЮА»

АКТУАЛІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ РИЗИКІВ В СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Дослідження ризиків стає особливо актуальним в умовах модернізації методів управління державою та в процесі подальшої демократизації в політичній сфері. Необхідно розробити методологію аналізу сучасного політичного процесу з урахуванням невизначеностей та ризиків, що дозволяє розкрити та пояснити причини та фактори ризиків. Однак, до сьогодні здійснюються тільки спроби визначення ризику в окремих галузях життєдіяльності людини та напрямків розвитку суспільства.

Ключові слова: політичний процес, політичні ризики, демократизація, модернізація.

Постановка проблеми. Дослідження ризику – це спроба адаптуватися до умов глобалізованого світу. Необхідність вивчення ризиків в політиці та політичних ризиків пов'язана з потребою аналізувати, прогнозувати та моделювати розвиток політичних процесів з метою збереження державності та реалізації власних інтересів. Ризик стає об'єктом дослідження в різних науках. Найбільше на сьогодні еконо-